

MOSTOHÁK

Irta: Pásztor Ferenc

Lassan sötétedni kezdett...

A gyerekek, akiknek szülei már hazatértek a mindennapi munkából, lármázva szétszéledtek. Anyák szorgoskodtak a tűzhelyek körül, melyekben vigan pattogott a száraz szőlővessző. A fődök alól sisteregve tört elő az ételpára, a nyitott ajtókon keresztül a szűk ereszek alá kúszott ki majd azokon túl a tákolt kerítéseken át, az utcára, ahol elkeveredett a porralhintett levegőben...

Számban összefutott a nyál. Fájó szívvel gondoltam édesanyámra, aki valahol még a teknő fölé hajolva mosott, s talán éppen miattunk, gyerekeiért, aggódott...

Amint ott kuporogtam két kisöcsémmel a házunk előtt lévő gyepen, elvonultak előttem a nap főbb eseményei: fáramászás, fogócska, pajázás, verebészés...

Éhesek voltunk, mindig éhesek. Szörnyű éhségünket néha csak a szomszédos kertek viruló almafái csillapították, amelyek gyümölcsét lopva dézsmálgattuk...

Hirtelen lobbanással kigyúlt a sarki lámpa.

— Most már nem sokára jön édesanyánk — mondtam az annyiszor ismételt szavakat kisöcsémnek. Ugyanis a sarki lámpa kigyulladására mintegy jeladás volt arra, hogy édesanyánk befejezte napi munkáját és jön hazafelé hozzánk, fiacskáihoz...

És jött is mindig. Volt úgy is, hogy hosszabb ideig kellett várjunk, de mindig megjött. Így szoktuk megvárni minden este a fűvön, amely az est leszálltával kissé hűvös volt, de mégis kinn kellemesebben éreztük magunkat, mint benn a sötét, üres szobában, ahol ilyenkor este söprünyergelésre készülődnek a boszorkányok, akik — a falusi öregasszonyok meséi szerint — magányos gyerekek vérével táplálkoznak...

Az utcán már kevesen jártak, s azok, akik elmentek a házunk előtt, nem állták ki szó nélkül:

— Mért nem mentek be, gyerekek?

— Várjuk édesanyánkat — válaszoltam mindannyiszor álmosan, míg két kisöcsém összebújva aludt mellettem.

Szemem a sarki lámpára függesztve, belepislogtam a fénybe, amely körül szárnyas bogarak repdestek keringözve. Olykor denevérek szeltek keresztül a lámpa sárga ragyogását, tovasuhanva éjjeli vadászatukra...

A levegő kezdett lehűlni. Fáztam. Ruha — alig volt rajtam: agyonmosott szakadozott ing, sallangokban lógó rövid nadrág, amelyet édesanyám napról-napra foltozgatott sokszor éjfélig is...

Közelebb bújtam testvéreimhez, s elnyomott az álmom...

Símogató kéz érintésére, lágy babusgató hangra ébredtem:

— Keljetek föl, gyerekeim... Ferikém, Péterkém, Pistikám... megfáztok... — hallottam édesanyám gyengéd szólólgatását.

Zsibbadt tagokkal fölcihelődtem és támolygó álmos kisöcsémmel bebötörkáltunk sötét szobácskánkba...

Édesanyám karjaiban vitte be a legkisebbiket, s csókolgatva tette le őt a szalmazsákos ágyra, miközben becézgette:

— Ne aludj, Pistikám... kicsi galambocskám... hoztam neked finom vacsorát, úgy ám... —

— Kenyeret — nyöszörögte álmosan Pistika.

Hallottam, amint édesanyám az almáriumon motoz: poharak koccantak össze, a kancsó fölborult. — gyufás-doboz csörrent, majd sercegve lobbant föl a gyufa kénes lángja. Fölgyúlt a petróleumlámpa... kissé füstös volt az üvege, mert édesanyám korán elment hazulról, s nem volt annyi ideje sem, hogy megtisztítsa a »cilindert«. Sokszor ment el így korán, hangtalanul, s hogy föl ne ébresszen bennünket — ilyenkor csak néma, futó csókját éreztük arcunkon. Reggelként — a durván összeácsolt asztalon — mindig megtaláltuk a vacsoramaradékot, amin rendszerint összevesztünk az osztoszkodásnál...

A lámpa megvilágította a fehérre-meszelt szobát, s ez kissé felelevenített bennünket. Édesanyánk körül lábatlankodtunk, míg ő kosarából ételmaradékokat szedett elő, s az asztalra rakva azokat éhségtől csillogó szemekkel bámultuk azt a sokféle jót, amit talán úgy öntöztek össze részünkre édesanyánk munkaadói. Mi nem sokat törődve ezzel, mohón faltuk a »maradékot«, míg édesanyánk el nem vette előlünk:

— Ne egyetek már annyit éjszakára, no meg holnapra is kell — figyelmeztetett bennünket.

Kalácsot nagyritkán hozott édesanyánk, azt csak akkor ettünk, amikor »halott-etetés« volt a szerb-temetőben. Olyankor körülfogva a »halott-látogatókat« üvöltöztük:

— Kolács... kolács... dáj... dáj... — Egymást taposva tülekedtünk egy-egy darab kalácsért...

Apámról keveset tudtam. Édesanyám olykor-olykor mesélt róla... A tizennégyes háborúban halt meg, édesanyám hazahozatta holttestét és itthon temettette el. Akkor még karonülő voltam, s csak homályosan emlékszem temetésére. Csak viaszsárga arca rémül föl előttem néha, s ablakos koporsója vésődött kitorölhetetlenül emlékezetembe, amelyet akkor furcsa gyerekkíváncsisággal nézegettem... Apám temetése sok pénzbe került. Később édesanyám sokáig járt hadisegély után, amit meg is kapott, de az olyan kevés volt, hogy édesanyámnak dolgoznia kellett, s munkájából tartott el bennünket, félárvaikat...

Évek múlva — apám halála után — egy vöröses arcú, bajúszos ember kezdett járogatni hozzánk. Ilyenkor édesanyánk kiküldött bennünket játszani... Nem szerettük ezt az embert, féltünk szúrós tekintetétől... Idővel estéként is eljárt hozzánk, többször hozott egy-két tarisznya »faaljat«, így hívta azt a féregjárta almahulladékot...

Édesanyánk egy napon megkérdezte tőlünk, hogy szeretnénk-e a »bácsit« mostohaapánknak... Gondolkodóba ejtett bennünket ez a kérdés, s meg sem értettük egészen...

— Én... nem — hátorkodtam elsőnek kijelenteni.

— Én sem... én sem — mondták utánam vékony-hangon kisöcsém.

Édesanyánk napokig nem beszélt erről, ám egyszer megint feltette a kérdést, de most már megkerülve, szépen kiszínezve:

— Van ám a bácsinak lova, kocsija... nagy láza... szőlője — s amikor látta, hogy szemünk fölesillan, gyermeki fantáziánkat íjtva, tovább szötte:

— Van nála kiscsikó, kisborjú, sok sok kismalac és mindenféle jóennivaló: tej, vaj, kalács...

— Édesanyám, te szeretéd ezt a »bácsit«? — kérdeztem, s kívánu-

csian lestem választát. Mélyen elgondolkozva nézett valahova messze, ahova még akkor nem tudtam követni.

— Én... azt szeretném, hogy nektek mindenetek legyen: ruhátok, cipőtök, iskolakönyvetek, s hogy ne legyetek sohasem éhesek — felelte nagysokára.

— És mért nincs most itt mindenünk? — kérdeztem édesanyám szomorú szemébe nézve. Nem felelt, csak megsímogatta borzas fejemet, s tájálmalmasan elmosolyodott.

— Mi szeretünk téged, Péterke is, Pistika is szeret — bánatát érezve vigasztaltam gyerek-ösztönrel.

— Tudom, hogy szerettek, én is nagyon-nagyon szeretlek benneteket — mondotta átölelve bennünket, s arcunkat csókjaival fűrosztve sokáig hallgatott, több szó nem esett róla.

Nagy-nagy tél volt, ablakunk alatt magasan állt a hó. Édesanyánk esténként lapátot készített be, mert reggelre annyi hó esett, hogy nem lehetett az ajtón kijutni.

Mi nem mehettünk sehova, mert nem volt meleg ruhánk. Iskolába csak nyáron járhattunk. Egész télen a szobában játszadoztunk, s az ablakból nézegettük az utcát meg az embereket. Szerettünk volna a hóban meghemperegni, hóembert gyúrni, mint azok a gyerekek, akiknek volt meleg ruhájuk, s kimehettek a havas utcára. Láttuk az embereket piros arccal, amint a szánokon tovarepültek, maguk után hagyva párás lehelletüket, s hallottuk a csengetyűk hangját, amelyek ott csilingeltek a lovak nyakában. Számunkra ez mind elérhetetlen gyönyörűség volt. Mi csak belülről élvezhettük mindezt, rányomva sápadt arcunkat a jégvirágokkal díszített ablaküvegre.

Egy este, amikor édesanyánk hazajött a munkából, megkérdeztük tőle, hogy mikor vesz nekünk meleg ruhát. Akkor este sokáig beszélgetett a »bácsival«. Másnap édesanyánk összepakolta kevéske holminkat és az ablakhoz ülve, várakozva valamire, kitekintett a fehér utcára. Amikor megkérdeztük, hogy mért pakolt össze, röviden csak annyit mondott, hogy szánkó fog értünk jönni és elmegyünk a »bácsi« házába lakni. Amikor ezeket mondta, nem fordult felénk, csak merev szemmel bámult továbbra is az utca felé, amelynek csak tenyérnyi része látszott a törpe ablakból, amelynek üvegén úgy folydogált a megolvadt víz, mint néha édesanyám arcán a könnyek...

Felébredt bennünk az öröm. Türelmetlenül vártuk a szánt. Végre megérkezett, s szívdobogva lestük, hogy fölülhessünk rá. Édesanyánk rongydarabokba bagyulálta nyakunkat, hogy meg ne fázzunk, miközben ezeket mondogatta:

— Aztán jók legyetek, szótfogadjatok a bácsinak, kit ezután már »édesapának« kell hívnotok. — Mi ezekkel a figyelmeztető szavakkal mit sem törődünk, egyre csak a szán járt az eszünkben és a csengetyű, amely meg-megszólt a prűszkölő lovak nyakán.

A »bácsi«, az ajtó előtt nagyokat dobantva lábával, verte le csizmájáról a havat, majd belépett. Édesanyánk hökdösésére, köszöntünk:

— ... Csókolom, ... csókolom —

— No, melviktek szeret szánkózni? — kérdezte a »bácsi« megtörölve dértől csillogó bajuszát. Egyszerre kiáltottuk:

— Én... —

— Hát akkor gyertek — szólt és előre ment. Mi tülekedve mentünk utána. Mikor felmáztunk a szánra. Édesanyánk és a »bácsi« betakarítottak bennünket egy nagy subával. Ők még visszamentek a házba és a lepedőbe kötött holminkat felrakták a szánra, majd mindketten fölültek a szán elejére és elindultunk. Boldogan kuncogtunk szinte reszketve a

gyönyörtől, amint magunk után hagyva az ismerős házakat, tovaskitotunk a hó csillogó tükrén. Rövid szánkózás után, egy latablakos nagy ház előtt állt meg a szán.

— Hó-ó-ó... — állította meg a »bácsi« a lovakat.

— Kaput — kiáltotta, Kisvártatva megjelent egy öszes fej a kapuban, majd kinyílt a nagykapu. Tágas jölgondozott udvarba síkolt a szán. Az udvar közepén nagy itatóvályú volt, hosszúnyakú gémeskúttal. Az udvar végében hatalmas szalmakazlak sorakoztak, előttük szárkúpok terpeszkedtek. A trágyadomb tetején nagy sereg baromfi kaparászott. A félszer alól kacsák, libák beszélgetése hallatszott. Az ólaktól disznók horkolása vegyült bele a pulykák durrogó puttyogásába.

— Micsoda gazdagság — sóhajtottam halkán magam elé, s már előre örültem annak, hogy lesz tej, vaj, hús és sok-sok kalács.

— No, gyerekek gyerekeim — riasztott föl álmélkodásomból édesanyám hangja.

Három lépcsőn kellett fölmenni a konyhába. A konyha csillogó színes kövekkel volt kirakva. Olyan szép konyhát azelőtt még nem is láttam. Középen hatalmas zománcozott tűzhely terpeszkedett, amelyen óriási fazék gőzölgött. Orromat valami idegen ételszag csiklandozta. Suttogva meg is kérdeztem édesanyámtól:

— Mi föl abban a rettentő nagy fazékban? —

— Kávé — felelte szintén suttogva édesanyám, s közben az ajtóra nézett.

— Mindjárt jön apátok — folytatta — ... és esziünk — tette hozzá halkán, félénken mosolyogva.

— »Apátok« — ismétlem el magamban ezt az idegenül hangzó szót. Furcsának, hidegnek találtam. Ösztönszerűleg féltem ettől a »bácsitól«, akít ezután »édesapának« kell szólítanunk.

Pistika megpróbálta lecsavarni azt a fényes gombot, amely a tűzhelyet keretező rézpálcika végén volt, megkezdve ismerkedését a konyhában található tárgyakkal.

Péterke a konyhából nyíló pince ajtaján lévő karikát húzogatta, tárgyakat szuszogva munkaközben.

Lábdobaj rázott föl gondolataimból. Mostohaapánk jött föl a lépcsőn, nagy zajjal verve le csizmájáról a havat.

— Ne bántsatok semmit, jön apátok — szölt édesanyánk figyelmeztetőn.

— Üljetek szépen a lócára — intett bennünket, szemét le nem véve az ajtóról.

Mostohánk belépett a konyhába. Lerázta sapkájáról a havat, majd sapkáját felakasztva a fogasra báránybőrös kabátját vetette le.

— No gyerekek, éhesek vagytok-e? — kérdezte, világos szürke szemét ránkszegezve, amelyek hidegen néztek elő bezontos lelógó szemöldöke alól.

Hallgattunk...

— No Feri...? — fordult felém, tréfálkozva megbiccentve felet.

— Én... nem vagyok éhes — hazudtam szemlesütve.

— Hát te Pistike, éhes vagy-e? —

Pistika szégyenlősen izgett-mozgott a lócán.

Édesanyánk Pistikához lépett és megsimogatta az arcát.

— Mondd Pistika, hogy éhes vagyok apám, mert még ma nem ettem. —

— Iden — mondta Pistika selypítve.

— Iden? — utánozta mostohaapánk.

— Oszt szereted-e a kávé? — faggatta tovább kisöcsémét.

— Szejetem — válaszolta Pistika édesanyánkra nézve.

— Adj a gyerekeknek, hadd egyenek — szól mostohaapánk édesanyánknak.

Édesanyánk leemelte a fazék fődőjét és az előzőleg már kirakott tányérokba kávé-t szedett. Egy nagyszék helyettesítette számunkra az asztalt, s azt körülülve, kissé idegenkedve bár, de mégis jóízűen falatoztunk.

— Igaza volt édesanyánknak, hogy lesz mit ennünk — gondoltam, s amikor az első tányért kiürítettem, kértem még...

A reggeli elfogyasztása után fölmentünk a szobába. Furesa nagy szoba volt az. A falakat színes virágminták díszítették, s a mennyezetet a piktor különös alakokkal rajzolta be. A vörös színű padlón tarka szőnyegek voltak szép sorjában lerakva. Szinte féltünk rájuk lépni. A szoba sarkában hatalmas cserépkálya árasztotta a meleget. Az ágyakat rózsamintás terítők fődték. Az ágyak fölött aranyozott keretben néhány kitakult családi kép függött torzonborz szakálas alakokkal, s néhány vékonyarcú asszomnyal. Üvegszekrényes falóra mutatta az időt, amelynek fényes sétálója lomhán ingott jobbra-balra, ketyegését alig lehetett hallani, s amikor »vert« úgy szól mint egy harang. A két nagy ablakot földigőró csipkefüggöny fődte, este, amikor villanyt gyújtottak, redőnnyel zárták el.

Szájtátva bámultuk meg ezt a sokféle szépet. Ezideig el sem tudtuk képzelni, hogy még ilyesmi is létezik. Hallottam sok színes mesét és most úgy tűnt föl, mintha valóra vált volna valamelyik.

Szinte fájt ez a váratlan változás életünkben. Kérdések tódultak agyamba, ám még akkor nem tudtam rájuk feleletet adni.

Este amikor lefeküdtünk, sokáig nem bírtam elaludni. A sötétben eltűntek előlem új otthonunk szépségei és nagy ürességet éreztem magam körül, mintha egy nagy hideg teremben lennék egyedül. Tapogatózva nyúltam alvó testvéreim felé, hogy bizonyosságot szerezsek otlétükről. Síró vágyódást éreztem, amely húzott vissza az elhagyott dísztelen, fehér szobákba...

Amikor elaludtam, azt álmodtam, hogy a fölöttem lévő képek meg-elevenednek, s a fakó szakálas alakok kinyújtják felém kezüket és üznek, zavarnak vissza a faluvégi kis vityillóba...

Talán egy hónapig tartott mesébe illő új életünk, amikor mostohánk megeléve azt, az istállóban, a »ketrec« tetején készített számunkra fekvőhelyet. A »ketrec«, amelyben a lovak és tehének részére tárolták a takarmányt, volt az öreg Marci cseléd fekhelye. Mióta mostohaapánk elvált első feleségétől, Marci bácsi volt a ház mindenesé. Mikor mi beköltöztünk a házba, Marci bácsit mostohánk elbocsátotta.

Marci bácsi nyütt vackát ledobáltuk a »ketrec« tetejéről és helyébe friss szalmát tettünk. Szalmát tömtünk egy ritkaszővésű zsákba is, amely a párnát helyettesítette. A »ketrec« magasan állott, úgyhogy, ha fekvőhelyünkön felálltam, fejem a poros, pókhálos gerendáig ért.

Első éjszakánkra a »ketrecen«, mindig emlékezni fogok.

Vacsora után új szállásunkra mentünk, s fél'emtől összebújva, Marci bácsi bagószagú pokrócéval betakaróztunk. Az istálló sötétségében eszünkbe jutottak a régi betyárvilág meséi amelyeket oly sokszor hallottunk édesanyánktól, s magunk elé képzeltük a lótolvajokat, akik az istállókból éjszaka elkötik a lovakat. Az istálló ajtaja nem volt bezárva, s fülünket hegyezve remegtünk arra a gondolatra, hogy egyszer csak belép egy lóköltő. Megmegezzentünk a lovak dobantására, amint patájukat hozzáütötték az istálló kövezetéhez. A bolhák százai, mint vérszopó sáskasereg, leptek el bennünket.

Elgondolkoztam... — így lesz ez most mindig? így fogunk élni ebben a büzös istállóban? túrva a piszkot és a bolhaecspéceket...? —

Újra megrohant a vágy; — el innen, vissza a szegénységbe, az utcára, inkább rágni a száraz kenyeret, tűrni a hideg szobát... csak el innen...! — Talán el is futottam volna, úgy meztelenül, csak egyszál ingben, ha nem félttem volna a »lőkötőtől«, aki ott ólálkodott az istálló sötétjében. Torkomat sírás szorongatta, arcomon végigfolytak a könnyek, s ráhullottak Pistike fejére... Édesanyámra gondoltam, aki benn feküdt mostohánk mellett a szép ruganyos ágyban. Ó, mennyire vágytam utána, vágytam símogatására, babusgató szavaira... ő már messzire került tőlem... tőlünk, nagyon messzire... A lovak jóízűen ropogtatták a szénát, s a tehén válogatva túrt bele a kukoricaszárba... elaludtam...

— Auf...! főkélni, gyerekek — hallottam mostohánk parancsoló hangját. Szemem főnyitottam, körülnéztem, megláttam a széles gerendát, a pókhálót, s lassan tudatára ébredtem annak, hogy hol vagyok. Föliültem a »ketrecen«. Füstös istállólámpa világított gyéren a falra akasztva.

Mostohánk szénát dobott a lovaknak. Fejem alól előhúztam ruhámat és öltözködni kezdtem... — vajon hány óra lehet? — kérdeztem magamtól rátekinve a piszkos kisablakra, amely magasan sötétedett a falba vájva.

— Keltsd föl a másik kettőt is — szólt föl hozzám mostohánk.

— Ugyan mit akarhat velünk ilyen korahajnalban? — tolakodott föl bennem a kérdés.

— Kelj föl, Péterke! — mozgattam meg öcsémet.

Péterke álmosan emelte föl fejét és értelmetlenül, még félig alva nézett rám.

— Kelj föl, szólított bennünket a... — fejemmel mostohánk felé intettem.

Péterke követte tekintetemet, s mintha megértette volna, ő is öltözködni kezdett. Pistika tovább aludt. Őt nem volt szívem fölébreszteni.

— Pistikát is fölkeltsem? — szóltam le a ketrecről.

— Nem muszáj még, majd később — felelt mostohánk.

Mikor fölöltöztünk, lemásztunk a »ketrecről«, lábunkat bebújtattuk a »klümpába« és várakozóan néztünk mostohánkra, aki a tehénjászolból száríziket dobált ki a »terre«. — mostohánk így nevezte azt a négy méter hosszú és két méter széles, téglával kirakott részt, mely az ajtótól a »ketrecig« húzódott el — mikor a szarát mind kidobálta, hozzánk fordult:

— Ide nézzetek! — azzal a szárhalmaz fölé hajolt, a száracat egyenként szedegetve, egycsomóba rakta. Mikor egy kévére valót összeválogatott, a kévét átkötötte egy vékony szárral. — Így szépen válogassátok össze és kössétek át! — mordult ránk. Mi utána csináltuk, nem is volt nehéz. Mikor elkészültünk a kévéket kihordtuk az udvarra és egy nagyobb rakásra dobáltuk azokat. Utána a tehén- és lócsutakolás következett. Mostohánk azt is megmutatta hogyan kell csinálni. Mikor ezzel is végeztünk, talicskába rakva a trágyát, kihordtuk azt a trágyadombra. Ez volt mindennap a hajnali munkánk ezután, míg csak az iskolaév meg nem kezdődött. Most már iskolába is járhattunk, volt facipónk, ami abronccsal volt körülpántolva, hogy el ne repedjen, a »klumpa« szalmával volt kitömve, hogy melegebb legyen. A tanító úr mindig künn hagyatta velem a folyósón. A tanító sokszor fülönfogott és megkérdezte, hogy miért vagytok istállószagú? — talán a tehennel alszol? — szólt a kérdésni mosolyogva. Persze én azt tagadtam, szégyeltem osztálytársaimtól is, annál is inkább, mert a faluban mindenki jómódúnak ismerte a mostohámat.

A napi iskolajárás után újra kezdődött a robot: takarmánybekészítés, szalmahordás aljázáshoz, utána udvarsóprés, malacetetés, mindezért

a fizetés csak pofon és szitkozódás volt. Tanuláshoz kevés időm maradt. Az étel számunkra ki volt adagolva, s ha kérni mertünk még, mostohánk dühösen, vadul forgó szemekkel nézett ránk, s elment a kedvünk a további kérésektől. Édesanyánk ha szedett a tányérunkba, mostohánk mérgeiben lábával nagyokat dobbaütött, s szemével a levesmerő kanalat kísérelte állandóan... Csak akkor lakhattunk jól, amikor mostohánk nem volt odahaza, ilyenkor édesanyánk lopva etetett bennünket. Sokszor sírtunk együtt gyengeakarató édesanyánkkal, visszavágyódva a mi kis házikónkba, ahol ha éhezünk is, nem voltunk éhesebbek, mint mostohánk dúsan terített asztala mellett, amelyet mi meg sem közelíthettünk.

Éhesen csillogó szemünkkel izlelgettük a jobb falatokat, s meg kellett elégednünk azzal, amit vetett nekünk...

Az iskolaév befejezése után, mostohánk — mivel terhére voltunk — kijelentette, hogy tovább nem etet bennünket: oda kell adni bennünket szolgálni..

Tudtuk, hogy ez egyúttal parancs is, s édesanyánkra várt az a feladat, hogy »helyet« nézzen számunkra.

Péterkét szállásra szegődtették, Pistikát libapásztornak adták. Engem meghagytak otthon, a házkörüli munkára, mert sokat betegeskedtem. Mostohám mondogatta is sűrűn: »nyavalyás, semmirevaló, penészvirág, sohse lesz belőle ember!«, annyira útált, hogy néha kiköpött egyet oldalt, ha elmentem mellette, amit igyekeztem kerülni.

Amikor az elemi iskola negyedik osztályát elvégeztem, elérkeztem ahhoz a sorsdöntő pillanathoz, amely az életem fordulópontját adta. Tovább szerettem volna tanulni, de mostohám hallani sem akart taníttatásomról.

— Nem akarok én urakat nevelni! — kiabált édesanyámra, aki néha félve fölemlítette a további taníttatásomat.

— Menjen szolgálni, oszt keresse meg a maga kenyerét... vagy legyen inas...! — ordította veszettül, míg én meglapulva hallgattam édesanyám hátamögött.

Édesanyám »hely« után nézett, hogy inasnak adjon, úgy gondolta, hogy az inasság mégis könnyebb, mint a szolgálás.

Fölmerült a kérdés, hogy milyen inasnak adjanak.

— Legyen borbélyinas! úgyis mindig betegős — tanácsolta mostohám.

Egy napon beállított hozzánk egy alacsony, tömzsi ember, egyik lába kissé rövidebb volt mint a másik, biccegett. — Ez is borbély lett, ez sem volt más szakmára való, mert beteg, sánta — állapítottam meg magamban, amikor megláttam. Rendes egészséges gyereket nem adtak borbélynak, csak beteget, vagy ha valami testi vagy szellemi fogyatékossga volt.

A borbélymester jól szemügyre vett, megtapogatott, mint vásáron a gyanus »gebéket« szokták, s alkudozni kezdett mostohámmal. A »mester« négy inasvet kínált értem, teljes ellátással, ruházással. Mostohám egy szóra beleegyezett, csak tőlem mielőbb megszabaduljon, s bizonyára arra gondolt, hogy azideig nem kell engem etetnie. Édesanyám megpróbálta lealkudni az inaséveket háromra, de mivel a tömzsi nem engedett, így végül is beleegyezett ő is. A délutáni vonattal a »mester« elvitte magával a szomszédfaluban lévő borbélyüzletébe. A vonaton visszagondoltam a búcsú pillanatára s újra láttam édesanyám könnyes arcát, amint összecsomagolta kevéske holmimat, s elém tűnt mostohám rideg közönye, amikor búcsúzásakor kezet akartam neki csókolni és ő mindkét kezét zsebbesülyesztette...

Mesteremnek két elkényeztetett gyereke volt, egyik: ötéves, másik: három. Amikor megérkeztünk, gyanús szemekkel néztek rám, s paikosan, orrfintorgatva bökdöstek belém. Gazdaasszonyom bírálóan mért végig, s megveto gúnyos mosolyából éreztem azt, hogy nem tetszettem meg neki, úgy látszik munkabíróbb erősebb inast várt. Gazdaasszonyom kevéске holmimat a kamrába vitte, s bedobta egy korhadt faládába.

Étkezéskor mindig egy sarokban ültem, — külön a mesterem gyerekeitől — tányérral az ölemben.

Az első héten meglehetősen meg voltam elégedve »heyyemmel«.

Amikor próbaidőm lejárt, leszerződtek. Megkezdődött életem egyik legnehezebb szakasza.

Szerdán, szombaton és vasárnap hajnali két órakor fölkeltem a mesterem, s elindultunk falutjární. Mesteremnek negyven »vendége« volt, akikhez kijártunk borotváláni. Amikor én is megismertem őket, előre kellett memmem szappanozni. Porban, esőben, sárban jártuk a falut. A falu összes kutyái haragudtak rám, mert a koránborotválkozók kapuit úgy döngtettem a hajnalban, hogy a fél falu fölébredt: emberestül, kutyástul... Olykor egy-egy kutya belém mart, s néhány kutya fog helyét sokáig hordoztam lábszáramon. Megállás nem volt... A »mester« hajszott, mindig nyomomban volt, sohasem volt megelégedve munkámmal, ügyességgemmel... Mire befejeztük a »kijárókat«, mesterem rendszerint bepálinkázott. Minden házban így köszönt: »pálinkás jóreggelt!«, ilyenkor előkerültek a pálinkásbutykosok és mesterem nem nagyon kínálta magát, jót »húzott« az üvegekből... Reggel nyolc- kilenc órakor végeztünk a munkával, s utána az üzletbe mentünk. Nekem takarítanom kellett és ha »vendég« jött, haza kellett szaladnom a »mesterért«, aki pihente ott, hon a »pálinkás jóreggelt« fáradalmait. Reggelit sokszor nem kaptam, nekem már nem volt időm haza menni. Ebédre: a gyerekektől összepauncsolt maradékot kaptam. A kamrában aludtam, ahol koporsók voltak fölraktározva. A szomszédban lakott egy koporsós, akinek nem volt elegendő helye kész áruinak, s így mesteremtől bérelte ki a kamrát, amely valamikor istálló lehetett. Fekhelyem tákolt fapriccs volt. Kamrámba mindig félve mentem aludni, s a koporsók között rémülten reszketttem, át az éjszakát. Szememre eleinte sokáig nem jött álom és rongytakarómat fejemre húzva sírdoráltam. Olykor fölriadtam... a priccs mellett egy dézsában moslék savanyodott, s bugyborékolva szörtyögött erjedésében. Később már mindezt megszoktam, belenyugodtam megváltoztatlatatlan helyzetembe..

Szombat esténként éjfélíg is dolgoztunk. Ilyenkor álomosság gyötört. Szemem sokszor lecsukódott. Mesterem ilyenkor pofonnal térített magamhoz és rámordított:

— Mért alszol? mért nem figyeled a munkát? így tanulsz? na, belőled sem lesz sohasem mester, te álomszusék...! — Szemem kimeresztve néztem mesterem kezére, amelyben egyenletesen csattogott az olló. ettől a csattogástól még álmosabb lettem. Sokszor nyitott szemmel aludtam, s távoli morajlásként hallottam az emberek beszélgetését. Arcosápadt volt a kimerültségtől és a sűrű pipafüsttől. Voltak jobbszívű »vendégeink«, akik kivették kezemből a szappanozó ecsetet és maguk szappanozták be arcukat, hogy leülhessenek néhány pillanatra szundikálni.

Inasságomból letelt egy év. A borotválást már egészen jól megtanultam. Mesterem rámbizta a »kijáró« egy részét. Igyekeztem szorgalmas lenni, hogy mesterem meg legyen velem elégedve. De minél többet dolgoztam, annál többet kívánt. Lázadozni kezdtem... egyelőre csak

magamban, később már az öreg János bá'-nak is elmondtam panaszaimat. János bá' mindennapos vendég volt az üzletben. Ő egyetértett velem, s mindig a pártomon volt. Olykor egy darab kolbászt, vagy szalonnaszéletet kotort elő dohányporos zsebéből, s nekem adta. Tudta, hogy mindig éhes vagyok.

Egy reggel izgatottan vártam János bá'-t. Mikor végre megérkezett, s helyet foglalt, mellé ültem s így szóltam:

— János bá', én... itthagynom a mester urat, nem bírom tovább a kínzást, az éhséget... és megszökök...! — fakadtam ki és lélekzetvisszafojtva vártam a feleletre. János bá' hosszú fürkésző pillantást vetett rám és csak nagysókára felelt:

— Jól teszed, fiam, én is így tettem valamikor — mondta biztatva és elmerengve nézett bele a kékes pipafülsbe, amely úgy ömlött pipájából, mint valami kéményből. Vártam ezt tőle és most már biztosan tudtam, hogy megszökök. Már mindent kiterveltem magamban: ha a »mester« átmegegy a Máté-kocsmába, egy kártyapartira, bezárom az üzletet és akkor... — Már magam előtt láttam az országutat, amelynek két szélén terebélyes eperfiák és tölgyek sorakoznak... nem fogok vonatra szállni, mert akkor még elcsiphet mesterem az állomáson... az országút jobb lesz... — gondoltam át mégegyszer szökésem részleteit. Kiszakítottam magam gondolataimból és János bá' ráncos arcába tekintve eszembe jutott, hogy mi mindent beszélnek róla a faluban: »cucilista, bujtogató, istentelen...« Pedig hozzám olyan jó volt mindig, nem is lehet igaz, hogy rossz ember, meg, hogy »feketelelkű ördögfajzat« — ahogyan nevezték —, állapítottam meg magamban, amíg jóságos kemény arcvonásait fürkésztem. János bá' hosszú hallgatás után megszólalt:

— Ferkó, fiam... most, ahogy a te »dolgozról« van szó, a szökésről, egy pillanatra visszanezék a multba... én is így voltam a mesteremmel mint te, dolgoztam... éheztem... és én is lázadoztam... s nem bírva a sok megalázást, verést, én is megszöktem... másik mesterhez kerültem, más szakmára... ott sem bírtam ki, otthagytam, több mester-nél nem is próbálkoztam... gyárba kerültem, gyári munkás lettem, ott sem szerettem... félték tőlem, mint mindenütt... ki nem állhattak a gyár igazgatói, azt mondták, hogy cucilista vagyok, pedig még akkor még azt sem tudtam, hogy mi az, csak éreztem... sztráikszervezőnek neveztek, de szerveztem is sok-sok sztrájkot... tanultam, később már tanítottam a munkásokat, társaimat... sok munkásnak mutattam meg a helyes utat, amelyen egy szervezett munkásembernek haladnia kell... ez miatt többször elbocsátottak a gyárakból, de nem sajnáltam... később már sehová se vettek föl, nem kellett. Sem mint munkás, sem mint ember... alkalmi munkából éltem hosszú évekig... végül fáradtan, öregem gondnok lettem egy munkásotthonnak a városban... most munkássegélyt kapok a szakszervezettől... mindenből kivénültem... már a fiatalok vannak soron... tiétek a munkásjövő...! — nézett sokatmondó pillantással rám. — Lázadj, lázadás nélkül nincs harc... harc nélkül nincs győzelem... győzelem nélkül nincs szabadság... szabadság nélkül nincs világgosság...! — tette hozzá János bá' kigyúlt szemmel, dörögve. Kis szünetet tartott, majd csendesebb hangon folytatta:

— És mikor akarsz útnak indulni? — kérdezte a pipáját szörtyögtetve.

— Még ma... most... ha a mester úr átmegegy a kocsmbába... —

— És az üzlet?

— Bezárom...

— A kulcs?

Megjédtem... erre nem is gondoltam. — Mi lesz a kulccsal? — Már

azt hittem, hogy mindennek vége, amikor János bá' megbökött a pipaszárral és ravaszul rám hunyorgott:

— No...?

— Erre nem is gondoltam... — feleltem csüggedten.

— Lám, lám, mégis csak jó ha melletted vagyok... a kulcsot hazaviszed a gazdaasszonyodnak és azt mondd neki, hogy a mester úr parancsolta ezt... mondd, hogy neked borotválni kell menni és, hogy a mester úr már előre ment...

— Ez éppen jó lesz! — vidultam föl és János bá' tekintélye megnövekedett előttem.

— Én majd itt leszek a sarkon és ha a mestered jön, majd hazudok neki valamit, csak aztán iparkodj, hogy utól ne érjen...

— Hol leszek én már akkor, amíg ő kibiceg az országútra — nevettem el magam, rágondolva sánta mesteremre.

És elindultam...

Már föltűnt a messzeségben a városháza tornya, amely zölden ragyogott a tavaszi napfényben... a toronyóra mutatói egybeforrva jeleztek a delet...

Poros cipőm kemény akarattal csattogott a város kövezetén...

Messziről induló muzsikáját harsogta felém egy rádió...